

Fabriekskolonie met eigen kerk en gevangenis

Het dorp van het 'Zink'

De vroegere directeursvilla, die nu weer bewoond is. Foto's Wibo Burgers.

Aan de rand van Nederland, op de verlaten heidevelden tussen Weert en Hamont, ligt een (nog werkende) zinkfabriek, die aan het eind van de vorige eeuw is gesticht door de Luikse gebroeders Dor. Het fabriekskomplex is vooral bijzonder als onderdeel van een complete fabriekskolonie, de oudste van ons land.

Het landschap is opeens leeg geworden. Waar eerst nog stroken bos en akkers waren, is nu slechts kale, ruwe grond met maar nauwelijks beplanting. In de verte het silhouet van een fabriek in de nevelige zon. Het hoofdgebouw wordt geflankeerd door rommelige bijgebouwen. Je mist onmiddellijk schoorstenen. Ik nader de gebouwen. Zij vormen de vroegere fabriek 'Zincs de la Campine', in 1892 gesticht door *Emile* en *Luicien Dor*, fabrikanten uit Luik. De fabriek, die thans Australisch eigendom is, produceert nog steeds zink.

De broers Dor zagen geen kansen voor een zinkfabriek in hun woonplaats Luik. Het stadsbestuur had problemen met de milieuoverlast, die de zinkfabriek zou gaan geven. Luik zat vol, werd gezegd. Ook in de Belgische Kempen wilden men geen zinkfabriek. Vandaar dat de broers in 1892 het oog lieten vallen op een stuk lege Peel, dat zeer geschikt leek voor de vestiging van een dergelijke fabriek. Het was zover van de bewoonde wereld verwijderd dat milieuoverlast niet kon optreden, was de redenering.

Het bedrijfsgevangenisje met twee cellen.

Uitwaaiervelden

Het terrein van 600 hectare, dat de broers wilden verwerven, lag tussen de Zuid-Willemsvaart, gegraven in 1825, en de spoorweg Antwerpen - Mönchen Gladbach. Aanvoer van grondstoffen was dus geen probleem. Bovendien kon ten oosten van de fabrieksgebouwen beschikt worden over ruime zogeheten uitwaaiervelden voor de giftige dampen uit de zinkovens.

De kale heigronnd werd voor een bedrag van 23.500 gulden bouwrijp gemaakt. Er kwam niet alleen een fabrieksgebouw, maar een hele fabriekskolonie, in verband met de heersende windrichting gesitueerd ten westen van het fabrieksgebouw. De sociale verhoudingen van die tijd weerspiegelen zich in de opzet van dit dorp: een grote witte villa voor de directeur in de stijl van de Belgische fabrikantenvilla's, ruime woningen voor opzichters en kleinere huizen voor de arbeiders. De directeursvilla ligt precies op één as met het kerkgebouw van Place Dor, zoals het dorp aanvankelijk heette. Later werd dat (Budel) Dorplein.

Verder herbergt het dorp een groot, somber aandoend gebouw, de Cantine geheten, waarin de arbeiders werden gehuisvest die zich geen vrijstaande woning in het dorp konden veroorloven. Dit was ook het gemeenschapscentrum met onder meer een postkantoor, een ziekenzaal, een bakkerij, een eetgelegenheid en – later – een kleuterschool en een filmzaal. Het is in deze dagen een centrum voor asielzoekers. De vroegere directeurswoning heeft lange tijd leeg gestaan, maar wordt nu weer bewoond.

Stoomfluit riep arbeiders ter kerke

Wat ook niet ontbrak was een kleine kerk, gefinancierd door de onderneming. De missen werden aangekondigd door de stoomfluit van

de zinkfabriek, door de werkers aangeduid als het 'zink'. En voor de wetsovertreders in deze gemeenschap was er een kleine gevangenis met twee cellen, die tot op de dag van vandaag nog te bezichtigen is. De wegen in het dorp werden bedekt met ovensintels.

Het fabriekscomplex is weinig opmerkelijk.

Vooraan ligt het kantoorgebouw, waarvoor de fundamente in 1900 werden gelegd. Het werd in 1950 uitgebreid door het dak met een meter te verhogen om daar de tekenkamer onder te brengen. Links van het kantoorgebouw ligt het ketelhuis met een speciaal geconstrueerd, licht dak. Dat moest er namelijk snel af kunnen met het oog op eventuele stoomexplosies.

Schoorstenen zijn er niet te bespeuren, heel opvallend. Ze zijn afgebroken toen in 1973 werd overgeschakeld van de thermische op de elektrolytische produktiewijze. Daarmee was ook de luchtvervuiling van de baan. Gevaarlijke afvalstoffen gaven vooral de laatste jaren grote problemen. Sluiting van de fabriek dreigde dan ook tot voor kort, maar doordat de eigenaar, de Australische onderneming Pasmenco, instemde met een schonere produktie op termijn is die van de baan.

Het meest interessante deel van dit markante fabriekscomplex, waar tot in de jaren zestig nog een zeer patriarchale sfeer heerste en Frans werd gesproken, blijft het 'dorp van het zink',

De bedrijfskerk van Budel Dorplein.

waarvoor rijksbescherming is aangevraagd. De fabriek heeft thans nog zo'n 600 werknemers (onder hen was vorig jaar nog een 63-jarige kleinzoon van de gebroeders Dor), van wie er nog circa 200 in het dorp wonen.

Overigens heeft het bedrijf de woningen afge-stoten. In totaal telt Budel Dorplein 1500 tot 2000 bewoners, Daaromheen ligt een uitgestrekt natuurgebied.

Wibo Burgers is freelance journalist te Noordwijkerhout.